

**Lary i penaty
O budowaniu poczucia
bezpieczeństwa w architekturze**

Aleksandra Kędziorek, Krzysztof Maniak,
Katarzyna Przezwańska, Maciej Siuda

Fragment dokumentacji złożonej do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 19 Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2025 r.



ryc.01



ryc.02

[ryc.01] Tylman van Gameren, *Horoskop z okazji przejścia Zamku Ujazdowskiego 15 lutego 1674 r.*, 1674, Gabinet Rycin BUW, nr inw. G.R. 6496; [ryc.02] Wiecha na budowie Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, 2022, źródło: artmuseum.pl

Lary i penaty.

O budowaniu poczucia bezpieczeństwa w architekturze

W jaki sposób architektura może nas skutecznie chronić przed przeciwnościami losu? Zainspirowani koncepcją allotopii Umberto Eco, zapraszamy widzów Biennale Architektury w Wenecji do świata, w którym myślenie magiczne, rozumiane jako rodzaj przednowoczesnej zbiorowej inteligencji, obowiązuje w architekturze na równych prawach co przepisy budowlane.

W czasach polikryzysu, gdy toczące się wojny i wzmocnione przez katastrofę klimatyczną klęski żywiołowe sprawiają, że rzeczywistość

coraz częściej wymyka się nam spod kontroli, szukamy komfortu psychicznego w szeroko pojętej duchowości. Sięgamy nie tylko po zinstytucjonalizowane praktyki religijne, ale też wsparcie psychoterapeutów, medytację czy ezoterykę, a w polu sztuki współczesnej otwieramy się na działalność twórców nieprofesjonalnych. Architektura, przedstawiana jako dziedzina inżynieryjna, a przez to na wskroś racjonalna, tylko pozornie wydaje się tej tendencji umykać. Rytuały i praktyki mające zapewnić mieszkańcom spokojny byt i ochronę przed żywiołami – takie jak kultywowane do dziś w Polsce wmurowywanie kamienia węgielnego czy wieńczenie budowy słomianą wiechą – towarzyszą jej od wieków.

Wystawa w pawilonie polskim stworzona z udziałem architekta Macieja Siudy oraz artystów Krzysztofa Maniaka i Katarzyny Przewańskiej pokazuje fantastyczny świat, który różni się od naszego tym, że nie obowiązuje w nim kryterium racjonalności. Kodeks budowlany allotopijnej Polski w wielowymiarowy sposób podchodzi do kwestii bezpieczeństwa. Obok znanych nam przepisów BHP, uwzględnia przesady, praktyki i rytuały, które w wysoko wyspecjalizowanym świecie architektury dają mieszkańcom poczucie sprawczości. To wyszukiwanie miejsc pod budowę za pomocą radiestezji i geomancji, ustawianie ochronnych gładów na rozstajach dróg, zakopywanie skorupki jaj w rogach domów, oczyszczanie przestrzeni przy użyciu kija smugowego i lamp solnych, ustawianie na straży domów krasnali ogrodowych czy ochrona przed nieproszonymi

gośćmi za pomocą wbudowanego w drzwi wizjera. Działania, często zakorzenione w tzw. wiedzy tradycyjnej i panteistycznie pojmowanej naturze, pozwalają mieszkańcom tego świata poczuć się pewniej w szybko zmieniającej się rzeczywistości.

Interdyscyplinarny zespół zaproszony do realizacji wystawy nie jest przypadkowy: łączy doświadczenie architektoniczne z artystyczną intuicją, wiedzą ucieleśnioną, praktyką performatywną. Gotowa wystawa obejmie około 20 nowych obiektów, dających poczucie odrealnienia dzięki przeskalowaniu, wykonanych z użyciem materiałów naturalnych (np. drewno, papier, kamień, słoma) i sztucznych (np. guma), w estetyce, która łączy biżuteryjność współczesnego designu z prostotą natury.

Wystawie towarzyszy publikacja – literacki aneks do *Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie*. Zawarte w niej eseje, instrukcje i opowiadania uzupełnią obowiązujące w naszym świecie przepisy budowlane o elementy budujące poczucie bezpieczeństwa użytkowników – praktyki, które pomagają „dostosować się do zastanego środowiska nawet w warunkach niedostatku zasobów, wiedzy i mocy” (Carlo Ratti).

Wybrane przesady i praktyki budowlane pokazane na wystawie odpowiadające za bezpieczeństwo i poczucie bezpieczeństwa w architekturze:

BEZPIECZEŃSTWO	POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA
<i>I. ROZPOZNANIE PRZESTRZENI</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - badania geotechniczne - wystąpienie o warunki zabudowy - inwentaryzacja zieleni 	<ul style="list-style-type: none"> - różdżkarstwo - wykonanie bruzdy w ziemi przed budową - skorupki jajka w fundamentach domu
<i>II. OCHRONA WEJŚCIA</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - zamek w drzwiach - drzwi antywłamaniowe - dzwonek do drzwi, domofon 	<ul style="list-style-type: none"> - krzyż lub podkowa nad drzwiami - zakaz witania się przez próg - skrzaty i krasnale ogrodowe - wizjer w drzwiach
<i>III. OCHRONA GRANIC</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - budka strażnicza na osiedlu zamkniętym - szlaban 	<ul style="list-style-type: none"> - strach na wróble - wierzby na miedzy
<i>IV. UDOMOWIENIE PRZESTRZENI</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - odbiór ppoż. - przyłączenie instalacji 	<ul style="list-style-type: none"> - wiecha - zasiedliny / parapetówka
<i>V. UTRZYMANIE BUDYNKU</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - przegląd techniczny budynku - wymiana piecyków gazowych - montaż paneli słonecznych - czyszczenie fugi między kafelkami - naprawa kominów 	<ul style="list-style-type: none"> - kije smugowe, lampy solne - sypanie soli w rogach domu - odpukiwanie w niemalowane drewno - uchylanie drzwi dla dziadów - słomiany pajak
<i>VI. SYGNAŁY OSTRZEGAWCZE</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - alarm - wyjście ewakuacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> - głaz lub kapliczka na rozstaju dróg - uroczysko
<i>VII. OCHRONA PRZED ŻYWIOŁAMI</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - piorunochron - gaśnica - schron - wiatrolap 	<ul style="list-style-type: none"> - gromnica w oknie - gałązki brzozy zebrane podczas procesji Bożego Ciała



fig.01



fig.02

[fig.01] Tylman van Gameren, *Horoscope on the occasion of the takeover of the Ujazdowski Castle on February 15, 1674*, 1674, Print Room of the University of Warsaw Library, Inv. No. G.R. 6496; [fig.02] Topping out (wiecha) at the construction site of the Museum of Modern Art in Warsaw, 2022, source: artmuseum.pl

Lares and penates.

On building a sense of security in architecture

How can architecture effectively protect us from adversity? Inspired by Umberto Eco's concept of allotopia, we invite visitors to the Venice Architecture Biennale to a world where magical thinking, understood as a kind of pre-modern collective intelligence, applies to architecture on par with building codes.

In times of polycrisis, when ongoing wars and natural disasters reinforced by climate catastrophe make reality increasingly out of

our control, we seek mental comfort in spirituality in the broadest sense. We reach out not only to institutionalized religious practices, but also to the support of psychotherapists, meditation or esotericism, and in the field of contemporary art we open up to the activities of non-professional artists. Architecture, presented as an engineering field and therefore thoroughly rational, only seemingly escapes this tendency. Rituals and practices designed to ensure a peaceful existence for residents and protection from the elements – such as laying a foundation stone or crowning a building with a straw wreath (wiecha), both still cultivated in Poland – have accompanied it for centuries.

The exhibition in the Polish pavilion, created with the participation of architect Maciej Siuda and artists Krzysztof Maniak and Katarzyna Przeważńska, shows a fantastic world that differs from ours in that it is not bound by the criterion of rationality. The building code of allotopian Poland takes a multifaceted approach to safety. In addition to the health and safety regulations we are familiar with, it takes into account superstitions, practices and rituals that in the highly specialized world of architecture give residents a sense of agency. These include finding sites for construction using radiesthesia and geomancy, placing protective boulders at road intersections, burying eggshells in the corners of houses, clearing spaces using smudge sticks and salt lamps, setting garden gnomes to guard houses,

or protecting against uninvited guests with a peephole built into the door. The activities, often rooted in so-called traditional knowledge and a pantheistic understanding of nature, allow the inhabitants of this world to feel safer in a rapidly changing reality.

The interdisciplinary team invited to realize the exhibition is no accident: it combines architectural experience with artistic intuition, embodied knowledge, performative practice. The finished exhibition will include about 20 new objects, giving a sense of the unreal through scaling, made with natural (e.g., wood, paper, stone, straw) and artificial materials (e.g., rubber), in an aesthetic that combines the jewel-like qualities of contemporary design with the simplicity of nature.

The exhibition will be accompanied by a publication – a literary appendix to the Regulation of the Minister of Infrastructure of April 12, 2002 on the technical conditions to be met by buildings and their location. The essays, instructions and stories contained therein will complement the building regulations in force in our world with elements that build a sense of security for users – practices that help “adapt to the environment with limited resources, knowledge, or power” (Carlo Ratti).

Selected superstitions and practices in the construction industry shown at the exhibition responsible for safety and a sense of security in architecture:

SAFETY	SENSE OF SECURITY
<i>I. RECOGNITION OF SPACE</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - geotechnical research - applying for development conditions - inventory of greenery 	<ul style="list-style-type: none"> - dowsing - making a furrow in the ground before building - eggshells in the foundation
<i>II. PROTECTION OF THE ENTRANCE</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - peephole in the door - lock in the door - anti-burglary door - door bell, intercom 	<ul style="list-style-type: none"> - cross or horseshoe over the door - prohibition of greeting across the threshold - garden dwarves and gnomes
<i>III. PROTECTION OF BORDERS</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - guard building in a gated community - barrier 	<ul style="list-style-type: none"> - a scarecrow - willows on the spit of land
<i>IV. DOMESTICATION OF SPACE</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - fire acceptance - installation connection 	<ul style="list-style-type: none"> - topping out ('wiecha') - settling in / housewarming party
<i>V. BUILDING MAINTENANCE</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - technical inspection of the building - replacement of gas stoves - installation of solar panels - cleaning grout between tiles - repairing chimneys 	<ul style="list-style-type: none"> - smudge sticks and salt lamps - spreading salt in the corners of the house - knocking on wood - opening doors for 'Dziady' - straw 'spider' (straw mobile)
<i>VI. WARNING SIGNALS</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - alarm - emergency exit 	<ul style="list-style-type: none"> - boulders or crosses at road intersections - 'uroczysko' (sacred site)
<i>VII. PROTECTION FROM THE ELEMENTS</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - lightning rod - fire extinguisher - shelter - 'wind-catcher' (entrance hall) 	<ul style="list-style-type: none"> - Candlemas candle in the window - birch branches collected during the Corpus Christi procession